малоросіяни – трохи схожі на доброго Ничипора (персонаж повісті М. Гоголя – Н. П.), варто тільки ловкій і талановитій людині розворушити в нас спогади про Коліївщину, про Хмельниччину, про Січ Запорізьку, та ще заспівати пісню козацьку про те, "як в полі могила з вітром говорила".., ми відразу ж готові розплакатись» [27, 4]. Таким чином, згадування козаччини напружувало психіку, змушувало працювати уяву та вело до ототожнення себе з учасниками тих подій.

Деякі вчені, зокрема С. Єкельчик, розглядаючи міфотворчість українських діячів другої половини XIX ст., вдаються до протиставлення наукових концепцій та національних міфів. Відзначаючи необхідність поширення міфологічних уявлень про козацтво для становлення української нації, він вважає, що це гальмувало суто наукові дослідження: «В українофільських колах, до яких належали практично всі українські історики другої половини XIX ст., місце концепції національної історії було вже зайняте національним міфом» [18, 304]. Ми поділяємо думку, висловлену В. Масненком, який вважає цей погляд спрощенням процесу становлення модерної української нації, у якому реально співіснували міфологічний та раціоналістичний складники [4, 92].

Порівняно з національною історією, міфологія була більш дієвою, оскільки залучала ширші маси, що не могла зробити на той час історична наука, через відсутність відповідної інфраструктури (система освіти, засоби масової інформації тощо). Водночас міф як найдоступніша форма світогляду спроможний надати необхідний смисл оточуючому світу, зокрема такому явищу, як національна спільнота. Ця риса міфу, на думку В. Масненка, пов'язана з потребою заповнення духовної порожнечі, утвореної обмеженими можливостями науки, яка не може дати цілісного світогляду» [4, 97]. Отже, національні міф та історіографія є не протилежними, а, навпаки, виступають як взаємодоповнюючі важливі компоненти національної ідентичності.

Історики-професіонали третьої чверті XIX ст., спираючись на народницьку ідеологію, творили національну історію, чільне місце в якій займало обґрунтування та доведення окремішності та самобутності українського народу. При цьому вони стверджували, що українці, як поляки та росіяни, мають власну історію, з власними державно-політичними традиціями, що забезпечує їхнє право на самостійний розвиток. Втім, поряд із науковими історичними знаннями, в національно-ідентифікаційній площині ними активно застосовувалися міфи про Київську Русь та козацькі часи, що помітно пришвидшило процес консолідації української нації.

1. *Armstrong J. Myth and History in the Evolution of Ukrainian Consciousness // Ukraine and Russia in Their Historical Encounter. – Edmonton, 1992.*
2. *Занюк С. Масова політична свідомість та психологічні проблеми формування політично активної особистості // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина української держави: Мат. Всеукр. наук. конф. / За ред. О. Киричука та ін. – К.,1995.*
3. *Раслер А. Швейцарія та її міфи // Дух і літера. – 1998. – № 3–4.*
4. *Масненко В. Історична думка та націотворення в Україні (кінець XIX – перша третина XX ст.). – К.; Черкаси, 2001.*
5. *Лосев А. Философия. Мифология. Культура. – М., 1991.*
6. *Сербин Р. «Велика Вітчизняна війна»: советський міф в українських шатах // Сучасність. – 2001. – № 6.*
7. *Грабович Г. Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета. – К., 1991.*
8. *Шевченко Т. Кобзар. – К., 1993.*
9. *Гелей С. Консервативна течія в суспільно-політичній думці XIX ст. – Львів, 1996.*
10. *Нахлік Є. Роман «Владимирия» в контексті історіософських шукань П. Куліша // Київська старовина. – 1998. – № 3.*
11. *Вибрані листи Пантелеймона Куліша українською мовою. – Нью-Йорк; Торонто. – 1984.*
12. *Погрібний А. Класики не зовсім за підручником. – К., 2000.*
13. *Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націотворення. – К., 2000.*
14. *Куліш П.Твори: в 2 т. – Т. 2. – К., 1982.*
15. *Кортеева В. Энтони Смит: Историческая генеалогия современных наций // Национализм и формирвание наций. Теории – модели – концепции. – М., 1994.*
16. *Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К., 1999.*
17. *Кулжинский И. О зарождающейся так называемой малороссийской литературе. – К., 1863.*
18. *Єкельчик С. Національний міф чи історія: М. П. Драгоманов як критик сучасної йому української історіографії // Історична наука на порозі XXI ст.: Підсумки та перспективи: Мат. Всеукр. наук. конф. – Х., 1995.*

Popova N.O. «National mythology» and formation of the national identity in the third quarter of the XIX century. Is examined the intelligentsia participation in the formation of the National mythology as the basic component of the national identity.

Key words: national mythology, intelligentsia, myth, national identity

Р. І. Майор

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ТА ТРУДНОЩІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.

У статті проаналізовано рівень етнонаціональної самосвідомості та формування української ідентичності русинів Закарпаття другої половини XIX – початку XX ст.

***Ключові слова**: русин, руський, русняк, українець, національна ідентичність, Закарпаття*

Упродовж другої половини XIX – початку XX ст. у Закарпатті, яке на той час входило до складу Габсбурзької монархії, проходили складні етнополітичні процеси, в межах яких національна приналежність української спільноти відзначалась існуванням у регіоні кількох ідентифікаційних орієнтацій: українофільської, русофільської (москвофільської), мадярофільської та русино-фільської (карпато-русинської). Проблеми формування національної свідомості та ідентифікаційної орієнтації українців Закарпаття цього часу були об'єктом досліджень таких вчених, як В. Гнатюк [1], І. Лисяк-Рудницький [2], П. Магочій [3], О. Мишанич [4], Є. Наконечний [5], П. Чучка [6], авторів праці «Закарпаття в етнополітичному вимірі» [7] та ін. Однак висвітлювалася вона лише в контексті аналізу ширших явищ і процесів. Деякі праці, наприклад сучасного теоретика русинства П. Магочія, мають доволі дискусійний характер. Відтак, не всі аспекти означеної проблеми знайшли належне відображення в історіографії, що й зумовлює необхідність написання відповідної розвідки.

Мета останньої полягає у тому, аби з'ясувати рівень національної свідомості українців Закарпаття другої половини XIX – початку XX ст., а також реконструювати процес формування у них української ідентичності, розглянути питання поширення у регіоні етноніма «українець», розкрити вплив подій Першої світової війни на розвиток національної самосвідомості місцевого українського населення.

Важливим аргументом у процесі визначення національної приналежності тієї чи іншої спільноти виступає етнонім. Використання такого підходу, за визначення національної приналежності русинів Закарпаття, дозволяє констатувати їхню приналежність до україн-

ської нації, адже ще до середини XX ст. вони у повсякденному житті називали себе «русини», «руснаки», «руський» [8] або використовували для ідентифікації релігійну приналежність, говорячи, що вони «руської віри». Так, упорядник підручників для народних шкіл Закарпаття Л. Чопей на початку 1880-х рр. зазначав, що українець в Угорщині називає себе «русином, руснаком, русняком, а за росіянина ніколи не говорить, як за русина, як за свого, але як за москаля» [9, XX]. Відомий галицький громадсько-політичний діяч В. Охримович, подорожуючи Закарпаттям у 1890-х рр., підкреслював, що мешканці тутешніх сіл називають себе русинами [10]. На питання до селян: «що ви за люди?» В. Охримович отримав відповідь: «Ми є руснаки, ми є руської віри». Галичину вони називали не інакше, як «Польща», а галицьких русинів – поляками чи поляками руської віри [10]. 1915 р. український січовий стрілець А. Бабюк, їдучи у вагоні потяга, спілкувався з українцями з-під Берегсасу, які також називали себе «руснаки», а українців Галичини вважали поляками [11]. Звісно, українці, які жили в прикордонних із Галичиною селах, не називали галичан поляками, оскільки добре розуміли, що вони також русини [12, 48].

Професор П. Чучка зазначав, що до кінця Першої світової війни «русинами» на Закарпатті називали себе лише гуцули та бойки, а долиняни у повсякденному вжитку називали себе давнішим етнонімом – «руснаки» [6]. Галицький вчений І. Верхратський локалізував поширення термінів «руснак» та «русняк» територією західної частини Закарпаття та Пряшівщини. На думку В. Багринець, форма «руснак» або «русняк» виникла за аналогією до етнонімічних форм «словак», «поляк» на крайньому заході руської етнічної території, де її кордони межували зі словацькими та польськими, там, де існувала спільна зона проживання русинів, словаків та поляків [5]. На думку багатьох сучасників та українських мовознавців XIX ст., прикордонна, локальна етнонімічна форма «руснак» («русняк») мала зародок зневаги та погорди, а вживання цих термінів, як зазначав В. Гнатюк, «не оправдується ані наукою, ані традицією, ані нічим іншим» [5; 13, 266]. На думку А. Штефана, ці терміни були дані людям «руської віри» чужовірцями. Так, деякі угорці залюбки називали закарпатців «рушняками», бо мадярське слово «рушньо» значить «огидний» [13, 266]. У зв'язку з вищезазначеними фактами, українські мовознавці виступали проти вживання термінів «руснак» і «русняк» як у повсякденному вжитку, так і в літературі [5].

Дещо іншою була етнонімічна ситуація на Пряшівщині, де від XVIII ст. тривав процес добровільної, ненасильницької словакізації місцевого українського населення. Поступово вона призвела до того, що українці в Земплинському і Шаришському комітатах називали себе «слов'яками» й розмовляли «по-словенськи» (мається на увазі не словацька, а мішана русько-словацька мова). Вони чітко усвідомлювали, що їхня мова вже не чисто руська, а тому й називали себе частіше «слов'яками», ніж русинами. Однак при цьому не стверджували, що є словаками, бо чітко відрізняли словаків від русинів («слов'яків») й визнавали, що вони тієї ж народності, що й інші русини Північної Угорщини [1, 28–29]. Як стверджував наприкінці XIX ст. богослов Крижевецької єпархії Ю. Биндас, слово «слов'як» нове, а не старе, оскільки русини з Бачки і Срему, які у XVIII ст. переселилися з комітатів Земплин і Шариш, такого слова відносно себе не вживали і взагалі його не знали [1, 29]. У Спішському ж комітаті русини (по селах) також не вважали себе словаками, а лише руснаками, і такими їх вважали самі словаки. Виняток становили лише мешканці відчутно словакізованих населених пунктів Вернара й Тельгарту. В Шариші і Земплині русини наприкінці XIX ст. були пословачені значно менше, ніж у Спіші, і тут також, як відзначали місцеві священики, їх ніхто за словаків не вважав [1, 57].

При цьому варто зауважити на тому, що українці Закарпаття не вживали відносно себе назви «рутени» (латинізована форма етноніма «русини»), а свою віру та мову не називали «рутенською» [14]. Назви «рутени» й «рутенська мова» використовувалися в офіційному діловодстві, зрідка – в публіцистиці, науковій літературі й були незрозумілими більшості населення. Ужгородський часопис «Листок» писав: якщо ви скажете першому зустрічному русину, який мешкає в Угорщині, що він «рутенець, що жінка його рутенка, що він рутенської віри, він тільки витріщить очі і не буде розуміти, що ви говорите. Якщо ж станете питати його про його мову, він скаже вам: що він русин, що жінка його руська, що він руської віри, що говорить по-руськи» [14].

Аналізуючи рівень етнонаціональної свідомості українців та етнічні процеси на Закарпатті у XIX ст., П. Чучка стверджував, що якихось виразних ознак української національної самосвідомості в термінологічному значенні цього виразу на означених теренах тоді ще не було [6]. Підтвердженням цього слугують спостереження галицького журналіста І. Німчука, який 1914 р. побував у закарпатському регіоні й відмічав, що національна свідомість закарпатців «представляється гірше, ніж мізерно. Нижчого ступня свідомості населення годі собі уявити. В околицях, заселених збитою українською масою, почуєте ще доволі часто назву «руснак», зате в мішаних околицях люди забули або стидаються уживати цієї назви і уважають себе мадярами греко-католицького обряду» [13, 265–266].

Тут варто підкреслити два важливих аспекти. По-перше, в період Першої світової війни українці часто приховували свою етнічну належність і визнавали себе угорцями чи «мадярами греко-католицького обряду», лише для того, аби уникнути репресій з боку угорської влади. По-друге, низький рівень національної самосвідомості в XIX ст. був характерним не лише для українців. Формування національної самосвідомості і національної ідентичності – тривалий історичний процес, який навіть у «старих» націй проходив не одне століття. Як зазначав Е. Вебер, значна частина людей, які мешкали в сільській місцевості та містечках Франції, не вважали себе французами аж до 1870 р., а багато з них не називали себе так аж до Першої світової війни [15, 6].

У середині XIX – першому десятилітті XX ст. лише незначна частина інтелігенції, духовенства, меншою мірою селян, усвідомлювала, що русини Закарпаття належать до української нації. До таких постатей належали провідні громадські діячі, науковці, вчителі, зокрема І. Бращайко [16, 186], брати Ю. і М. Бращайки, А. Волошин [17, 25], І. Дулішкович [18, 37], Ю. Жаткович [19, 62], С. Клочурак [12], А. Медвецький [12, 48], А. Штефан [17, 40] та ін. Проте, загальна кількість свідомих українців у краї на початку XX ст. була настільки мізерною, що А. Штефан навіть склав їх поіменний список, який, щоправда, був неповним та, ймовірно, контроверсійним [17, 35]. За підрахунками автора списку, її кількість у 1890–1918 рр. становила всього 208 осіб [17, 39–40]. Частина з них, за допомогою своїх наукових та публіцистичних праць, стверджувала й поширювала національну свідомість серед української спільноти Закарпаття і цим сприяла формуванню у закарпатців, які у питанні національної самоідентифікації не виходили за межі власного регіону, почуття національної єдності з українцями іншого боку Карпат.

Однак, як вже вище зазначалося, навіть на початку XX ст. більшість закарпатців, з ряду об'єктивних причин, зокрема через свою неосвіченість, мало що знала про Україну та українців, а тому про існування у них на цей час української національної свідомості говорити не доводиться. Така ситуація змінилася лише під впливом подій Першої світової війни та піднесення національно-визвольного руху в краї 1918–1919 рр. По-перше, частина закарпатців, беручи участь у воєнних діях за межами рідного краю, вперше отримала можливість ознайомитися з творами таких українських письменників, як І. Котляревський, Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка та ін., й тим самим значно збагатила свої знання з української історії та літератури, що своєю чергою, впливало на розвиток їх національної самосвідомості [12, 84]. По-друге, під час Першої світової війни на території Закарпаття перебували підрозділи Українських січових стрільців, які проводили серед місцевого населення українську національну пропаганду [13, 296], що стало важливим імпульсом для формування української національної ідентичності серед частини русинів краю. По-третє, українські вояки з Наддніпрянщини, які поверталися з фронту додому, поширювали серед закарпатців ідею приєднання до України, яка знаходила широку підтримку серед русинів, котрі почали відкрито визнавати свою належність до української нації [20]. Всі ці фактори прискорили пробудження національної самосвідомості закарпатських русинів та сприяли формуванню у них української національної ідентичності, внутрішнього відчуття єдності з українцями, котрі проживали по інший бік Карпат.

У 1918–1919 рр. серед значної частини українців Закарпаття уже простежувалися виразні ознаки української національної свідомості [8]. Так, у повідомленні Худлівського дільничого нотаріату за листопад 1918 р. підкреслювалося, що, внаслідок пропагандистської діяльності вояків, у Худлівському районі «народ вважає себе тотожним з українською нацією і бажає об'єднатися з нею» [20]. У відозві Ясінської української Народної ради за січень 1919 р. зазначалося: «Всі ми діти одної матері – України: одна у нас мова, одна у нас віра, одна душа й серце… Най живе один великий український народ від Тиси аж по Чорне море і гори Кавказ!» [12, 138–139]. Характеризуючи події 21 січня 1919 р. у м. Хуст, коли Всенародні збори українців Закарпаття проголосили об'єднання краю з Україною, С. Клочурак писав, що в народі «розпалилась блимаюча іскра національної свідомості», русини «явно й сміло демонстрували свою приналежність до українського народу» [12, 120].

Серед русинів Закарпаття, етнічна ідентичність яких мала, здебільшого, провінційно-локальний характер, важливим чинником, який сприяв становленню української національної свідомості та формуванню почуття національної єдності, було поширення між українською спільнотою краю етноніма «українець». А. Штефан у своїх спогадах відмічав, що терміни «українець», «український» 1914 р. ще не вживався на Закарпатті [13, 273]. Проте, аналіз мемуарів С. Клочурака показує протилежне: невелика частина інтелігенції та селян вживала їх задовго до початку Першої світової війни [12, 48–57]. Більшого поширення етнонім «українці» набув під час піднесення національно-визвольного руху в 1918–1919 рр. При цьому лідери національного руху використовували також складний термін «русини-українці» [8; 12, 103], аби населення звикало до раніше практично незнайомого етноніму.

Аналогічні процеси, хоча й дещо раніше та більш швидкими темпами, проходили на інших українських землях. Заміна архаїчного етноніма «русини» на сучасніший «українці» відбулася спочатку в Наддніпрянщині, пізніше в Галичині й Буковині [21, 12]. Найдовше процес зміни етнонімії проходив у Закарпатті. У XVIII ст. самоназва «українці» в Наддніпрянщині остаточно витісняє старий етнонім «русини» [21, 139]. В Галичині прикметник «український» почав поширюватися наприкінці 1890-х рр., відтісняючи при цьому термін «руський» [22, 25]. На Буковині ж етнонім «українець» набув широкого вжитку тільки в 1910-х рр. [23, 111]. Та це ще не означає, що його знало чи сприйняло все українське населення. Як зазначає В. Старик, на гуцульському віче 1909 р. в Путивлі, коли якийсь Огородник «називав гуцулів українцями, то тоді настав жахливий крик. Посипались слова: ми православний руський народ, тут нема українців» [23, 110].

Формування національної самосвідомості та відповідної ідентичності є тривалим і непростим, а часто й доволі суперечливим процесом, який проходить кожна нація. Затяжним і складним цей процес був і у випадку українців Закарпаття, рівень національних свідомості й ідентичності яких на початку XX ст. був значно нижчим, ніж в українців Наддніпрянщини, Галичини та Буковини. Причому рівень власне самосвідомості етнічної у закарпатців був доволі високим. Вони ідентифікували себе як «русини», «руснаки», «русняки», «руський» чи ідентифікували себе за допомогою прикордонного, локального терміну «слов'як», поширеного серед частини словакізованих українців Пряшівщини. Формуванню серед закарпатців власне української національної свідомості та ідентичності, як і поширенню етноніма «українець», сприяли події Першої світової війни та культурно-просвітницька діяльність національно свідомої частини закарпатської інтелігенції.

1. *Гнатюк В. Словаки чи русини? (Причинок до вияснення спору про национальність західних Русинів) // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. – 1901. – Т. XLII., Кн. 4.*
2. *Лисяк-Рудницький І. Карпатська Україна: народ у пошуках своєї ідентичності // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – Т. 1. – К., 1994.*
3. *Magocsi P.R. The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848–1948. – Cambridge, 1978.*
4. *Мишанич О. Русини: політика, історія, культура. – Ужгород, 2012.*
5. *Наконечний Є. Украдене ім'я: чому русини стали українцями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://exlibris.org.ua/nakonechny/r19.html.*
6. *Чучка П. Національна свідомість закарпатських українців у XX ст.: етнолінгвістичний та культурно-історичний аспекти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrcenter.com.*
7. *Закарпаття в етнополітичному вимірі. – К., 2008.*
8. *Державний архів Закарпатської області. – Ф. 1555. – Оп. 2. – Спр. 47.*
9. *Русько-мадярский словарь. Написавъ Ласловъ Чопей. – Будапешт, 1883.*
10. *Охримович В. Вражіня з Угорскої Руси // Народ. – Львів, 1895. – № 6.*
11. *Бабюк А. У. С. С. На чужині. Угорський Руснак // Діло. – Львів, 1915. – Ч. 139.*
12. *Клочурак С. До волі. Спомини. – Нью-Йорк, 1978.*
13. *Штефан А. За правду і волю: Спомини і дещо з історії Карпатської України. – Кн. 1. – Торонто, 1973.*
14. *Къ наименованію – Рутены // Листокъ. – Унгвар, 1893. – № 7.*
15. *Степико М.Т. Українська ідентичність в умовах суспільно-політичних трансформацій // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 4.*
16. *Бращайко І. Декілько слів за угорсько-руське простонародне житє і поезію // Січ: Альманах в пам'ять 40-х роковини основаня товариства «Січ» в Відні. – Львів, 1908.*

17. *Штефан А. За правду і волю... – Кн. 2. – Торонто, 1981.*
18. *Дулишкович І. Историческія черты Угро-Русских. Тетрадь І. – Унгвар, 1874.*
19. *Жаткович Ю. Етнографическій очерк угро-русских: комплексне видання. – Ужгород, 2007.*
20. *Повідомлення Середнянського окружного управління наджупану Ужанської жупи про прагнення жителів сіл Худлівського нотаріату до возз'єднання з Радянською Україною // Шляхом жовтня. Боротьба трудящих Закарпаття за національне і соціальне визволення та возз'єднання з Радянською Україною: Зб. док. – Т. 1: 1917–1923 рр. – Ужгород, 1957.*
21. *Буркут І. Русинство: минуле і сучасність. – Чернівці, 2009.*
22. *Заброварний С. Зламні моменти у розвитку українського національного руху в Галичині (1868–1918) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 19. – Львів, 2010.*
23. *Старик В. Між націоналізмом і толерантністю. – Чернівці, 2009.*

Mayor R. I. National consciousness and difficulties in the formation of Ukrainian identity by Ukrainians in Transcarpathia in the second half of the XIX – the beginning of the XX centuries. In the article the level of national consciousness and the Ukrainian identity formation of Transcarpathian Rusyns in the second half of the XIX – the beginning of the XX centuries are analyzed.
Key words: Rusyn, Ruthenian, Rusnyak, Ukrainian, nation identity, Transcarpathia

В. К. Москалець

ДЕКЛАРАЦІЇ ЛОЯЛЬНОСТІ ДО ІМПЕРІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІДЕНТИЧНОСТІ ЄВРЕЙСЬКИХ ПІДПРИЄМЦІВ ДРОГОБИЧА

Стаття окреслює явище лояльності єврейських еліт до Габсбурзької імперії, аналізує причини та особливості явища в середовищі Дрогобицьких інтелектуалів.
***Ключові слова**: євреї, Австро-Угорська імперія, політична лояльність, Дрогобич*

Серед ідеологічних орієнтацій дрогобицьких бізнес- та інтелектуальних еліт другої половини XIX ст., однією з ключових була лояльність до Австро-Угорської імперії та династії Габсбургів. Висловлення захоплення імперією було тенденцією, яка виразно проступає зокрема у текстах єврейських інтелектуалів Дрогобича. Місцеве єврейське середовище було важливим у загальному Галицькому контексті, з огляду на те, що його центр становили підприємці, пов'язані з нафтовою індустрією, що було унікальним випадком у місцевому масштабі. Метою цієї статті є аналіз способів, якими висловлювалась лояльність до імперії. Джерелами є публікації у німецькомовній та івритомовній пресі (ГаМагід, Іврі Анохі, Дер Ізраеліт) і брошури єврейських товариств Дрогобича. Як додаткове джерело були використані також публікації з української преси. Хронологічними рамками дослідження є 1860–80-ті рр., оскільки саме в цей час найяскравіше відобразилася позитивна налаштованість єврейських підприємців та інтелектуалів до імперії. Проблема ставлення єврейських еліт до Російської та Австро-Угорської імперій уже була об'єктом досліджень І. Бартала [1] та Л. Вульфа [2], які прагнули вписати це явище у загальний східноєвропейський контекст. У цій статті ми зосередимося на Дрогобицькому прикладі конкретних виявів лояльності.

Остання як специфічне явище не була властива лише галицьким євреям, а являла поширену характеристику єврейської ідентичності у Східній Європі впродовж XIX ст. Що характерно, вияви та політику лояльності можна зустріти і в Австрійській, і в Російській імперіях, які мали чимало спільного у взаєминах з євреями. Характеризуючи ставлення єврейських громад до імперії, необхідно пам'ятати, що громади не були монолітними, а складалися з різних, часто ворогуючих між собою таборів. Лояльність до імперії була важливою особливістю руху Гаскали, який був скерований на освіту євреїв та помірну інтеграцію до неєврейського соціуму. Як і австрійські, так і російські помірковані маскіли до 1880-х рр. підтримували імперські тенденції, адже саме це давало їм можливість знайти своє місце у багатокультурній державі, що не вимагала негайної асиміляції [3, 19]. Хоча ставлення ортодоксів та хасидів до імперії залишається менш дослідженим, їхня позиція в цьому не відрізнялася від позиції маскілів так кардинально, як у питаннях освіти чи обряду.

Прослідкувати вияви лояльності до імперії можна на прикладі текстів, які часто присвячувались ювілею, коронації чи іншій значній події, пов'язаній з життям династій. Однією з таких подій, що продемонструвала і спровокувала висловлення проімперських емоцій став візит імператора Франца Йосифа 1880 р. до Галичини. Важко переоцінити емоційне піднесення та усвідомлення значення візиту, яке він справив у Галичині. Цей візит відрізнявся від попередніх саме добровільною заангажованістю населення, зумовивши численні вияви лояльності до династії та показав, що провінція є частиною Габсбурзької імперії [2, 261]. Якщо проаналізувати маршрут Франца Йосифа, ми побачимо, що він мав рівномірність, адже імператор не концентрувався занадто на польських подіях і місцях, хоча в політичному сенсі у Галичині домінувала польська нація. Наприклад, Франц Йосиф відвідав русинський національний інститут і греко-католицьку церкву св. Юра. Стосовно його уваги до єврейських громад, то він відвідав дві синагоги у Львові (ортодоксальну та ліберальну) і мав зустрічі з представниками кагалів у інших містах [4, 116]. У такому контексті візит до єврейської фабрики був доречним як з економічного, так і з національного поглядів. Не дивно, що польські, українські й єврейські газети показали подорож імператора із суб'єктивного погляду. Українська газета «Діло» описала в основному зустрічі цісаря з представниками української еліти та згадала, що саме «руські жителі» вітали ескорт [5, 3]. З єврейської преси можна зрозуміти значення і важливість візиту імператора для єврейських спільнот у Галичині. Про це свідчить навіть стиль статей, адже в них ретельно перелічено присутніх осіб та описано декорування залів. Якщо врахувати, що візит Франца Йосифа тривав близько двох годин, то ще більш вражаючим стає ефект, який він мав на спільноту.

Із міст, які відвідав кортеж, були також Дрогобич і Борислав, що на той час уже стали важливими центрами нафтової промисловості. Незабаром після візиту, в єврейських газетах з'явилися статті, що описували візит імператора із помітним патріотичним підтекстом. Таким чином, Борислав і Дрогобич були визнані настільки важливими, що їх включили до щільного графіку відвідин краю імператором (було заплановано провести 90 хвилин у цих містах), хоча індустрія не становила для Франца Йосифа настільки значного інтересу [6, 24]. Одним із елементів візиту стало і відвідання фірми «Аполло віск–нафта, парафін і свічки з парафіну – Фабрика фірми Гартенберга, Ляутербаха і Гольдгаммера», яка була однією з найбільших та найпомітніших єврейських фірм у місті. З преси не зовсім зрозуміло, чи імператор відвідав ще якісь фірми, але, безсумнівно, значення «Аполло» як найсучаснішої фірми для міста було надзвичайно важливим. Імператор вислухав пояснення щодо роботи фабрики від її голови – Г. Гольдгаммера, виконавчого директора – Е. ван Гехта та отримав